

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
ФАКУЛЬТЕТ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА МУЗЕЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кваліфікаційна робота

на тему:

«ПРОЄКТ МУЗЕЙНОЇ ЕКСПОЗИЦІЇ “ВИДАТНІ ЖІНКИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ
(10- ПЕРША ПОЛОВИНА 11 СТОЛІТТЯ)”»

Здобувача вищої освіти
першого освітнього рівня (бакалавр)
спеціальності 027 «Музеєзнавство,
пам'яткознавство» освітньої
програми «Культурна спадщина та
пам'яткоохоронна діяльність»

Свид Дарина Володимирівна

Науковий керівник: доцент, доктор
філософських наук

Сошніков Андрій Олександрович

Рецензент: доктор історичних наук,
професор, головний науковий
співробітник відділу Євразійського
степу Інституту сходознавства ім. А.
Ю. Кримського Національної
академії наук України

Олег Борисович Бубенок

Харків-2024

Харківська державна академія культури

Факультет: Культурології та соціальних комунікацій

Кафедра: музейно-туристичної діяльності

Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр

Напрямок підготовки: 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство»
(шифр і назва)

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри
А. ЩЕРБАНЬ

“__” _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

СВИД ДАРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

1. Тема роботи: «Видатні жінки Київської Русі (10 - перша половина 11 століття)»
«Prominent women of Kyivan Rus (10th – first half of the 11th century)»
- Керівник роботи – доктор філософських наук, доцент Сошніков Андрій Олександрович

затверджений засіданням кафедри, протокол № _____ від _____ року

2. Строк подання студентом роботи – червень 2024 р.
3. Зміст дипломної роботи (перелік питань, які потрібно розробити):
ВСТУП
РОЗДІЛ І. РОЗШИРЕНА ТЕМАТИЧНА СТРУКТУРА
РОЗДІЛ ІІ. ЕКСКУРСІЙНА РОЗРОБКА
ВИСНОВКИ
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ
ДОДАТКИ
Історична довідка
Соціологічне дослідження
Топографія експозиції (виставки) план
Афіша екскурсії

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та затвердження теми дипломної роботи	вересень	
2.	Виявлення та вивчення літератури з теми дипломної роботи	жовтень-листопад	
3.	Написання тексту I розділу дипломної роботи	грудень-січень	
4.	Написання тексту II розділу дипломної роботи	лютий	
5.	Збір емпіричного матеріалу з теми дослідження, його опрацювання, опис	березень-квітень	
6.	Написання висновків, оформлення роботи, її передзахист на кафедрі	травень	
7.	Підготовка презентації та захист дипломної роботи	червень	

Студент

Свид Д.В

Керівник роботи

Сошніков А.О

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ І. РОЗШИРЕНА ТЕМАТИЧНА СТРУКТУРА.....	14
РОЗДІЛ ІІ. ЕКСКУРСІЙНА РОЗРОБКА.....	21
ВИСНОВКИ.....	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	31
ДОДАТКИ	37
Історична довідка	37
Соціологічне дослідження	52
Топографія експозиції (виставки) план.....	62
Афіша екскурсії.....	63

АНОТАЦІЯ

на випускню кваліфікаційну роботу на здобуття ступеня «бакалавр»
студентки факультету культурології та соціальних комунікацій спеціальності
«Музеєзнавство, пам'яткознавство»

на тему: **«Видатні жінки Київської Русі (10 - перша половина 11 століття)»**

Свид Дарини Володимирівни

Робота викладена на 35 сторінках, що включає 2 розділи та 50 джерел з переліку використаної літератури. Мета роботи: дослідження впливу руських князів на політичні, культурні та релігійні сфери життя на території Русі та Європи періоду 10-11 століття, популяризація історії вітчизняних видатних жіночих постатей у суспільстві, створення проекту музейної виставки «Видатні жінки Київської Русі (10 - перша половина 11 століття)».

Завдання:

- Сформулювати генеральну ідею музейного проекту-виставки «Видатні жінки Київської Русі (10 - перша половина 11 століття)»;
- Визначити «наскрізну» проблематику та розробити архітектурно-художнє рішення музейного проекту виставки «Видатні жінки Київської Русі (10 - перша половина 11 століття)»;
- Підготувати екскурсійний текст «Ярославни – руські правительки Європи» на базі виставки «Видатні жінки Київської Русі (10 - перша половина 11 століття)».

Перший розділ присвячено ідейному задуму експозиційного проекту, наскрізній проблематиці дослідження, архітектурно-художньому рішенню музейного проекту та розширеній тематичній структурі. Другий розділ присвячений методичній розробці екскурсії «Ярославни – руські правительки Європи».

Висновок: Тема видатних жіночих постатей періоду існування Київської русі є нині дуже актуальною для сучасного суспільства й потребує

популяризації в українському культурному середовищі.

Ключові слова: Київська Русь, видатні жінки, князівни, Ярославни, слов'яни.

ABSTRACT

for the final qualification work for obtaining the degree of "bachelor" of a student of the Faculty of Cultural Studies and Social Communications, majoring in "Museum Studies, Monument Studies"

on the topic: **"Prominent women of Kievan Rus (10th - first half of the 11th century)"**

Svyd Daryna Volodymyrivna

The work is laid out on 35 pages, which includes 2 chapters and 50 sources from the list of used literature. The purpose of the work: the study of the influence of Russian princesses on the political, cultural and religious spheres of life in Russia and Europe in the period of the 10-11 centuries, popularization of the history of prominent domestic female figures in society, the creation of a museum exhibition project "Prominent Women of Kyivan Rus (10 - the first half of 11 century)".

Task:

- Formulate the general idea of the museum project-exhibition "Prominent Women of Kyivan Rus (10th - first half of 11th century)";
- Determine the "end-to-end" problems" and develop an architectural and artistic solution for the museum project of the exhibition "Prominent Women of Kyivan Rus (10th - first half of the 11th century)";
- To prepare an excursion text "Yaroslavna - Russian Rulers of Europe" based on the exhibition "Prominent Women of Kyivan Rus (10th - first half of 11th century)".

The first chapter is dedicated to the conceptual design of the exposition project, the cross-cutting issues of the research, the architectural and artistic solution of the museum project, and the extended thematic structure. The second chapter is devoted to the methodical development of the excursion "Yaroslavna - the Russian rulers of Europe".

Conclusion: The topic of outstanding female figures of the period of existence of the Kyiv movement is now very relevant for modern society and needs

to be popularized in the Ukrainian cultural environment.

Key words: Kyivan Rus, prominent women, princesses, Yaroslavna, Slavs.

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних реаліях під впливом глобалізації у світі важливим для кожної країни постає питання збереження й популяризації національної культури та історії. В свою чергу, період існування слов'янської держави Київської Русі є важливою частиною української історії, яка мала вплив на майбутні державотворчі процеси та розвиток культури й духовності в Україні. Таким чином, важливим є підвищення рівню обізнаності та інтересу про даний період історії в українському суспільстві.

Серед великої кількості історичних постатей взятого періоду вкрай маловідомим й дослідженими постають жінки, що обумовлено тогочасними суспільними нормами й культурою. Проте даний факт не відміння наявності на Русі серед правителів, політичних та релігійних діячів жінок. Більш того, руські князівни вклали свій внесок у історію не тільки України, а й ряду європейських держав, проте внаслідок браку інформації про їх життя та діяльність наявна колосальна різниця в рівні обізнаності у суспільстві про даних історичних діячок.

Отже, актуальність обраної теми полягає у тому, щоб за допомогою експозиційних та комунікаційних засобів у рамках музейного простору привернути увагу громадськості на значущість діяльності князівн й княгинь Київської Русі у політично-соціальних та релігійно-культурних сферах, а також їх важливість для сучасної української культури.

Об'єктом дослідження є розробка цілісної музейної концепції на тему «Видатні жінки Київської Русі (10 - перша половина 11 століття)».

Предметом дослідження є висвітлення музейними засобами значення діяльності видатних жінок періоду Київської Русі 10-11 століття на історію Київської Русі та країн Європи.

Метою даної роботи є дослідження впливу руських князівн на політичні, культурні та релігійні сфери життя на території Русі та Європи періоду 10-11 століття, збереження пам'яті та популяризація історії

вітчизняних видатних жіночих постатей у суспільстві, створення проекту музейної виставки «Видатні жінки Київської Русі (10 - перша половина 11 століття)», який відповідатиме новітнім тенденціям у музейному проектуванні.

Досягнення цієї мети передбачає необхідність постановки і виконання наступних **завдань**:

- сформулювати генеральну ідею музейного проекту-виставки «Видатні жінки Київської Русі (10 - перша половина 11 століття)»;
- визначити «наскрізну» проблематику»;
- розробити архітектурно-художнє рішення музейного проекту виставки «Видатні жінки Київської Русі (10 - перша половина 11 століття)»;
- підготувати екскурсійний текст «Ярославни – руські правительки Європи» на базі виставки «Видатні жінки Київської Русі (10 - перша половина 11 століття)»;

Ступінь наукової розробленості проблеми (джерела та історіографія).

Історичні джерела складається із образотворчих та писемних джерел.

Із писемних джерел можна виділити «Радзивіллівський літопис» - літописний список кінця XV ст. «Радзивіллівський літопис» складається із перепису літопису «Повість минулих літ», а також ряду літописів датованих до 1206 року [28]. Також важливим писемним джерелом інформації став трактат Костянтина VII Багрянородного "Про церемонії візантійського двора" [46].

Вагомим писемним джерелом також можна вважати грамоту французького короля Філіпа I на користь абатства святого Крепіна в Суассоні, що містить автографічний підпис Анни Ярославни й датується 1063 роком .

Серед образотворчих джерел можна виділити фрески київського Софійського собору, які датується XI століттям. На одній з них зображені Костянтин VII Багрянородний і княгиня Ольга в 955 році на

константинопольському іподромі, а інша зображує родину Ярослава Мудрого, в тому числі і його доньок. Дана фреска в свою чергу є чи не єдиним прижиттєвим зображенням князівн.

Важливим джерелом біографії княгині Ольги є також мініатюри "Радзивілівського літопису" на яких проілюстровано всі основні відомі факти із життя княгині.

На жаль, джерельна база є доволі малочисельною, що пов'язано із давністю періоду обраної теми.

Історіографія

Дана тема була висвітлена в історичних роботах ряду науковців. Деякі роботи лише частково охоплюють тему видатних жіночих постатей у контексті історії Київської Русі в цілому. Це робота Войтовича Л. «Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження», яка в тому числі описує основні етапи життя всіх членів династії Рюриковичів до початку XVI ст. [13].

Також праця «Видатні постаті в історії України IX-XIX ст. : Короткі біографічні нариси. Історичні та художні портрети» авторства Гусєва В. І. та ін. й Толочко О.П., Толочко П.П. «Київська Русь», які містять в собі біографічні свідчення про багатьох членів князівської родини [12, 45].

Інші роботи були присвячені життю та діяльністю саме видатних жінок. Серед таких робіт варто згадати статті присвячені життю княгині Ольги авторства Гордієнко Д. [15-17], та статтю «Видатні жінки України» Полонської-Василенко Н [39].

Також варто зазначити працю Смоляр Л. О. «Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні», що присвячена важливими жіночим постатям починаючи і періодуз Київської Русі й до сьогодення [22].

Роботи Луняка Є. М. «Анна Руська - королева Франції в світлі історичних джерел» та Небелюк М. «Анна Ярославна українська княжна на королівському престолі Франції в XI сторіччі» присвячені королеві Франції

Анні Ярославні й крім детального опису біографії князівни містить аналіз загального образу Анни Ярославни, та сприйняття цього образу у світі [29, 34].

При розробці цілісної музейної концепції були використані наукові статті присвячені специфіці музейної діяльності Великої Л.П., та Тітінюк Ю. О. [10, 43, 44]. Важливий внесок внесла наукова робота Барановської Н. «Експозиційна робота у діяльності музею» присвячена особливостям експозиційної роботи у контексті музейної діяльності [6].

Також при написанні даної роботи була приділена увага й соціокультурним питанням функціонування музею. Використано роботи Вербицької П. В. «Музейна комунікація в умовах викликів глобалізації» в якій було розглянуто тему ролі музейної комунікації у реаліях глобалізації сучасного суспільства, та приділено увагу новим підходам й способам взаємодії музею із публікою за допомогою сучасних технологій [11]. Тема новітніх технологій у контексті музейної справи також була розрита у роботі Куценко С. Ю. «Комунікація в музейних установах засобами веб-ресурсів» [27]. Важливими для даної роботи стали праці присвячені музейній комунікації в Україні, а саме «Музеї України в інформаційному просторі: досвід та перспективи. Історія України» Маньковської Р. В. та «Сучасна музейна комунікація в Україні та світі: стан і перспективи розвитку» Передерій І.Г., Білан Н.В [30, 38].

Висвітлення даної теми у музейній діяльності знаходиться на вкрай низькому рівні. Дана вузько направлена тематика в Україні частково розкрита лише в декількох експозиціях київського музею «Музей становлення української нації». Експозиції даного музею представляють з себе 100 фігур видатних українців, із яких створено 25 сюжетних композицій. Серед них наявні композиції присвячені княгині Ользі й князю Ігорю, а також князю Ярославу Мудрому з сім'єю, в тому числі й його донькам [32].

За кордоном взагалі відсутні музеї або окремі виставки які б були

присвячені даній темі.

Особистий внесок автора даного експозиційного проекту полягає у визначенні ролі руських князівн на політико-соціальні й релігійно-культурні сфери життя Київської Русі та Європи періоду 10-11 століть. В подальшому досліджена тема була творчо інтерпретована автором, на базі чого було розроблено за допомогою основних музейних засобів експозиційно-комунікаційний проект, який був інтегрований у музейний простір.

Структура роботи. Курсова робота складається зі вступу, 2 розділів, висновку, списку використаних джерел та літератури (50 найменувань) Загальний обсяг роботи - ... сторінки.

РОЗДІЛ I. РОЗШИРЕНА ТЕМАТИЧНА СТРУКТУРА

1. Ідейний задум

Ідейний задум експозиційного проекту «Видатні жінки Київської Русі (10-перша половина 11 століття)» за допомогою музейних засобів продемонструвати вплив та цінність діяльності жінок у суспільно-політичних та релігійно-освітніх сферах життя Київської Русі та сусідніх країн в період 10-11 століття.

2. Наскрізна проблематика

Наскрізна проблематика дослідження полягає в:

1. Місце жінки в давньоруській культурі;
2. Культура, побут та освіта жінок при дворі у період Київської Русі;
3. Місце та значення жінок Русі у міжнародній політиці;
4. Вшанування пам'яті давньоруських князівн в сучасному суспільстві та культурі.

3. Архітектурно-художнє рішення

Архітектурно-художнє рішення музейного проекту передбачає: експозиція «Видатні жінки Київської Русі (10 - перша половина 11 століття)» буде розташована в будівлі музею «Національний музей історії України».

Експозиція розташована в окремій, призначеній для неї, експозиційній залі, яка оснащена необхідними для демонстрації музейних експонатів обладнанням. Дане приміщення відповідає нормам пожежної безпеки, а також має належну для музейного приміщення охорону задля забезпечення належного збереження експонатів.

З архітектурної точки зору, приміщення зали має прямокутну витягнуту форму, умовно поділяється на три окремі зони завдяки двом квадратним колонам, що розташовуються в середині зали. Сама експозиція тематично також поділяється на три розділи.

У представленій експозиції використане музейне обладнання у вигляді

банерів, стендів, закритих вітрин та манекенів.

Колористичне рішення даної експозиційної зали має наступний вигляд: стеля має білий колір, який також є основним кольором стін й поєднується з контрастними вставками насичено червоного та синього сапфірового кольору із акцентним обрамленням й візерунками золотого кольору. Підлогове покриття представляє масивні дошки у темному відтінку дерева. Дерев'яні елементи у вітринах також виконані з дерева темного відтінку, який співпадає із кольором підлоги.

Кольорова гамма стін викликає асоціативний ряд із кольорами реконструкцій костюмів тогочасних князівн і таким чином має пов'язувати зовнішній вигляд експозиції з її тематикою.

Експозиційна зала освітлюється штучним теплим освітленням. Крім загального, наявне використання додаткового точкового підсвічування окремих експонатів, для привертання уваги аудиторії й створення акценту у експозиції.

Технічне забезпечення експозиції передбачає наявність і використання відео та аудіо апаратури, а також анімаційної графіки задля підвищення рівня зацікавленості дитячої аудиторії.

Розширена тематична структура: «Видатні жінки Київської Русі (10- перша половина 11 століття)»

Розділ І. Видатні жінки Київської Русі періоду 10-першої половини 11 століття

Тема 1. Життя та діяльність княгині Ольги

Експонат. Книга. Радзивілівський літопис, кінець 15 століття, пергамент, шкіра, фарба, чорнила.

Експонат. Княгиня Ольга на прийомі у імператора Костянтина Багрянородного, мініатюра Мадридського списку «Хроніки» Іоанна Скілиці. 12 століття, фотопапір, фотодрук кольоровий, розмір 20x30 см.

Експонат. Фото. Княгиня Ольга і імператор Костянтин Багрянородний, фреска київського Софійського собору, 11 століття, фотопапір, фотодрук кольоровий, розмір 20х30 см.

Експонат. Фото. Княгиня Ольга на прийомі у імператора Костянтина Багрянородного, реконструкція фрески київського Софійського собору С.А Висоцького, Ю. А. Коренюка, фотопапір, фотодрук кольоровий, розмір 20х30 см.

Експонат. Сорочка, льняна тканина, ткацтво, вишивка, металеві нашивки, перлини.

Експонат. Наручи, браслети, золото.

Експонат. Верхній короткий кафтан, шовк, вишивка.

Експонат. Золотий пояс, золото, дорогоцінне каміння.

Експонат. Корзно, сукно, хутро, вишивка.

Експонат. Повойник, полотняна тканина

Експонат. Убрус, тонке полотно, вишивка.

Експонат. Чоботи, шкіра, зшивання.

Експонат. Золота підвіска, приблизно 9 століття, золото, паста, кування, лиття, штампування, філігрань, інкрустація.

Експонат. Підвіска-сережка, приблизно 9 століття, срібло, лиття, штампування, паяння, волочіння, зернь, позолота.

Експонат. Гривна шийна чотиригранна, золото, лиття, кування.

Експонат. Підвіска-лунниця, приблизно 9 століття, золото, бурштин, кування, штампування, волочіння, філігрань, інкрустація.

Тема 2. Доньки Ярослава Мудрого як правительки Європи

Експонат. Фото. Доньки Ярослава Мудрого. Фреска Софії Київської, 11

століття, фотопапір, фотодрук кольоровий, розмір 30х60 см.

Експонат. Мініатюра. Шлюб Анни і Генріха «Хроніки Сен-Дені», 14 століття, пергамент, фарба, розмір 20х20 см.

Експонат. Документ. Грамота французького короля Філіпа I, що підтверджує право абатства Святих Кріспіна і Кріспініана мати вівтарі в Пернані та Коломбі, з автографічним підписом його матері, королеви Анни, Суассон, 1063 р., пергамен; чернило, розмір 30х20 см.

Експонат. Фото. Статуя Генріха I у Версалі, фотопапір, фотодрук кольоровий, розмір 20х30 см.

Експонат. Мініатюра. Філіп I зі своєю першою дружиною Бертою Голландською та дітьми Людовіком VI та Констанцією. «Хроніки Сен-Дені», пергамент, фарба, 20х20 см.

Експонат. Фото. Статуя королеви Анни, Санліс, монастир святого Вікентія 17 століття, фотопапір, фотодрук кольоровий, розмір 20х30 см.

Експонат. Картина. Шома Орлаі «Анастасія Ярославна проклинає свого сина Шоломона (1074 р.)», полотно, фарба, розмір 50х40 см.

Експонат. Мініатюра. Коронація Андраша I. 14 століття. Угорська ілюстрована хроніка, пергамент, фарба, розмір 20х30 см.

Експонат. Мініатюра. Шоломон и Давид, 14 століття. Угорська ілюстрована хроніка, пергамент, фарба, розмір 20х30 см.

Експонат. Фото. Монета, яку карбував Харальд, із його зображенням, фотопапір, фотодрук кольоровий, розмір 20х30 см.

Експонат. Мініатюра. Битва при Фулфордї між армією короля Норвегії Харальда Сурового та північно-англійським ополченням, 1066 рік. Рукопис Матвія Паризького "Життя Святого Едуарда Сповідника", 13 століття, пергамент, фарба, розмір 20х30 см.

Розділ II. Видатні жінки Київської Русі періоду 11 століття

Тема 1. Анна Всеволодівна як видатна релігійна діячка Київської Русі

Експонат. Фото. Монет із зображенням Констанція Дуки 1067-1071 рр. Константинопольський монетний двір, фотопапір, фотодрук кольоровий, розмір 20х30 см.

Експонат. Фото. Школа при Янчиному монастирі, яку організувала Анна Всеволодівна, мініатюра 12 століття, фотопапір, фотодрук кольоровий, розмір 20х30 см.

Експонат. Ікона. Преподобна Анна Всеволодівна, дерево, фарба, скло, розмір 40х40 см.

Тема 2. Євпраксія-Адельгейда як учасниця політичної боротьби на просторах Європи другої половини XI століття

Експонат. Мініатюра. Генріх IV 1105-1106 рр., пергамент, фарба, розмір 20х30 см.

Експонат. Картина. Генріх IV і Григорій VII у Каноссі в 1077 р., Карло Еммануель, полотно, фарба, розмір 50х50 см.

Експонат. Мініатюра. Вельф V та Матільда Тосканська, «Історія Флоренції» Джованні Віллані, 14 століття, пергамент, фарба, розмір 20х30 см.

Розділ III. Пам'ять про видатних жінок періоду Княжої доби

Тема 1. Збереження пам'яті в Україні

Експонат. Фото. Пам'ятник княгині Ользі, Святим Апостолу Андрію Первозваному та рівноапостольним Кирилу і Мефодію в Києві (1911, поновлення - 1996), фотопапір, фотодрук кольоровий, розмір 20х30 см.

Експонат. Фото. Пам'ятник княгині Ользі та на березі річки Уж (Ольжині купальні) у міському парку Коростеня (2008), фотопапір, фотодрук

кольоровий, розмір 20х30 см.

Експонат. Срібна монета "Княжа Україна", «Ольга», номінал 10 гривень, 2000 р., срібло, карбування.

Експонат. Срібна монета "1075 років з часу правління княгині Ольги", номінал 20 гривень, 2020 р., срібло, позолота, карбування.

Експонат. Орден княгині Ольги. Україна 1997 р., срібло, позолота, емаль, аметисти.

Експонат. Марка «Славетні жінки України». Велика княгиня київська Ольга, 1997 р., авторство Олексій Штанко, папір, кольоровий друк.

Експонат. Пам'ятна монета номіналом 2 гривні на честь Анни Ярославни, 2014 р., авторство Володимир Атаманчук, нейзильбер, карбування.

Експонат. Марка на честь Анни Ярославни, 1998 р., авторство Олексій Штанко, папір, кольоровий друк.

Експонат. Поштова марка «Київські князівни на престолах Європи» № 1500 «Анна. 1032-1075», Україна 2016 р., папір, кольоровий друк.

Експонат. Поштова марка «Київські князівни на престолах Європи», № 1504 «Євпраксія-Адельхайра. 1071-1109», Україна 2016 р., папір, кольоровий друк.

Експонат. Поштова марка «Київські князівни на престолах Європи», № 1505 «Єлизавета-Елісів. 1025-1076», Україна 2016 р., папір, кольоровий друк.

Експонат. Поштова марка «Київські князівни на престолах Європи», № 1506 «Анастасія-Агмунда. 1020-1074/1094», Україна 2016 р., папір, кольоровий друк.

Тема 2. Збереження пам'яті про українських князівн закордоном

Експонат. Фото. Сучасний вид скульптури в Санлісі «Анна Київська,

королева Франції» (напис змінено у 1996 році), фотопапір, фотодрук кольоровий, розмір 20х30 см.

Експонат. Фото. Пам'ятник у Санлісі «Анна Київська, королева Франції» 2005 р., фотопапір, фотодрук кольоровий, розмір 20х30 см.

Експонат. Фото. Пам'ятник королю Андрашу та його дружині Анастасії, Тиханьська абатська церква, сучасність, фотопапір, фотодрук кольоровий, розмір 20х30 см.

РОЗДІЛ II. ВЕДЕННЯ МУЗЕЙНОЇ ВИСТАВКИ

Методична розробка екскурсії

Тему методичної екскурсії було обрано шляхом проведення дискусії у фокус-групі. Більшість голосів було віддано екскурсії - «Ярославни – руські правительки Європи», через те, що дана тема дає змогу дізнатися більше про життя й долю доньок князя Ярослава Мудрого, а також про їх вплив на політичне, релігійне й культурне життя тогочасної Європи (Див. Додаток №2).

Методична розробка екскурсії «Ярославни – руські правительки Європи».

Основні теми:

Тема 1. Анна Ярославна: Королева Франції і її внесок у політику та культуру

Підтема 1. Анна Ярославна: Особисте життя та сімейні зв'язки

Підтема 2. Анна Ярославна: Політична діяльність та вплив на Францію

Тема 2. Анастасія та Єлизавета Ярославни: Королеви Угорщини та Норвегії

Підтема 1. Анастасія Ярославна: Королева Угорщини

Підтема 2. Єлизавета Ярославна: Королева Норвегії

Місце проведення: внутрішньо музейна;

Тип за характером тематики: оглядова;

За цільовим призначенням: загально-освітня;

Жанр: екскурсія-лекція;

Аудиторія: широке коло відвідувачів;

Тривалість: 45 хв;

Мета: створити методичну розробку екскурсії «Ярославни – руські правительки Європи» на базі 1-го залу виставки: «Видатні жінки Київської Русі (10 – перша половина 11 століття)».

Технічне обладнання: вітрини, банери, колонки, сенсорні панелі, планшети.

№	Розділ тема,	Перелік експонатів	Текст (у тезовій формі)	Джерела та література	Методичні рекомендації
---	-----------------	-----------------------	-------------------------	--------------------------	---------------------------

	підтема	(оригіналів)			ції (форми показу, обладнання спецефект музика тощо.)
1	Анна Ярославна: Королева Франції і її внесок у політику та культуру	Текст. Прозора плівка, друк, 90x150 см.	Анна Ярославна була донькою князя Ярослава Мудрого та стала королевою Франції шляхом шлюбу з королем Генріхом I. Її правління у якості королеви, яке тривало з 1051 по 1060 рік, мало великий вплив на соціально-політичну сферу Франції. Анна Ярославна відзначалася своїм рівнем культурної обізнаності та освіченості, завдяки чому вона внесла нові ідеї у французьке суспільство. Також королева підтримувала розвиток мистецтва, літератури та архітектури.		Діалог з аудиторією через фото, експонати і питання щодо матеріалу аудиторії

			Анна внесла свій внесок у зміцнення Франції та розширення культурних зв'язків між королівством та Київською Руссю.		
1.1	Анна Ярославна: Особисте життя та сімейні зв'язки;	Мініатюра. Шлюб Анни і Генріха. «Хроніки Сен-Дені», XIV ст. Мініатюра. Філіп I зі своєю першою дружиною Бертою Голландською та дітьми Людовіком VI та Констанцією. «Хроніки Сен-Дені». Мініатюра Імператор Олексій I Комнін при-	Анна Ярославна — королева Франції у період з 1051 по 1060 рр. [22, с. 44]. Донька князя київського Ярослава Мудрого. Була другою дружиною французького короля Генріха I й стала матір'ю французького короля Філіппа I й графа Вермандуа Гуго [5]. Анна Ярославна, народилася в 1032 році [9, с. 100]. У 1051 році, вона вийшла заміж за короля Франції Генріха I, а наступного року народився їхній син Філіпп I [29]. У 1057 році народився другий син, Гуго Великий, граф Вермандуа [34, с.	Британська бібліотека. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%BD%D0%B0_%D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0https://la.wikipedia.org/wiki/Philippus_I_%28rex_Fra	Діалог з аудиторією через фото, експонати і питання щодо матеріалу аудиторії

		ймає Гуго Вермандуа. XIII ст.	16]. Після смерті Генріха I в 1060 році, Анна вийшла заміж за графа Рауля де Крепі в 1061 році [41, с. 101]. У 1065 році, вона заснувала монастир Святого Вікентія в Санлісі. Проте, в 1074 році граф Рауль де Крепі помер [12]. В період між 1075 та 1089 роками Анна Ярославна померла [5].	ncorum%29 [50]. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alexis_Hugo.jpg [47].	
1.2	Анна Ярославна: Політична діяльність та вплив на Францію	Документ. Грамота французького короля Філіпа I, що підтверджує право абатства Святих Кріспіна і Кріспініана мати вівтарі в Пернані та Коломбі, з автографічним підписом його матері, коро-	Під час свого правління Анна Ярославна проявляла активність у соціальних та політичних питаннях. Вона мала вплив на короля Генріха I у прийнятті рішень і брала активну участь у внутрішніх справах держави. Анна виступала у якості посередника між королем та Францією й Київською Руссю, сприяючи дипломатичним відносинам.	Національна бібліотека Франції, Відділ рукописів. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%BD%D0%B0_%D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%81%	Діалог з аудиторією через фото, експонати і питання щодо матеріалу аудиторії

		леви Анни. Суассон, 1063.		D0%BB %D0%B0% D0%B2%D0 %BD %D0%B0 [48].	
2	Анастасія та Єли- завета Яросла- вни: Коро- леви Угорщини та Норвегії	Текст. Про- зора плівка, друк, 90x150 см.	Анастасія та Єлизавета Ярославни, дочки Ярослава Мудрого кня- зя Київської Русі, які стали королевами Угорщини та Норвегії відповідно. Їхнє правлі- ння мало значний вплив на політичну та ку- льтурну ситуацію в цих країнах. Анастасія Ярославна, дружина угорського короля Андраша I, від- значилася своєю си- льною політичною позицією та активною участю у справах держави та сприяла розвитку Угорщини. Єлизавета Ярославна, яка стала дружиною короля Норвегії Ха- ральда III активно під-		Діалог з аудиторією через фото, експонати і питання щодо матеріалу аудиторії

			тримувала культурне та мистецьке життя країни, сприяючи розвитку літератури та архітектури.		
2.1	Анастасія Ярославна: Королева Угорщини;	Мініатюра "Коронація Андраша I". XIV ст. Угорська ілюстрована хроніка. Мініатюра "Шоломон і Давид". XIV ст. Угорська ілюстрована хроніка. Картина Шома Орлаі. «Анастасія Ярославна проклинає свого сина Шоломона (1074 г.)».	Анастасія Ярославна – донька князя Ярослава Мудрого та його дружини Інгігерди Шведської. Вийшла заміж за короля Угорщини Андраша I та була королевою Угорщини у період з 1046 по 1060 рр. [2]. Вона народилася у 1023 році. В 1038 році вийшла заміж за короля Угорщини Андраша I [13]. У 1046 році разом із чоловіком переїхала до Угорщини, де розпочала своє життя в ролі королеви. В 1045 році народилась їхня донька Аделаїда Угорська [1]. У 1052 році народився їхній син Шоломон, який у майбутньому став коро-	Національна бібліотека в Будапешті [3, 18]. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%81%D1%96%D1%8F%D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0	Діалог з аудиторією через фото, експонати і питання щодо матеріалу аудиторії

			лем Угорщини, а в 1053-1055 роках народився другий син Давид Угорський [18]. У 1060 році помер король Андраш I, після чого Анастасія разом з дітьми втекла до германського короля Генріха IV [3]. Однак у 1063 році вони повернулися до Угорщини, де Шоломон став королем. Проте в 1074 році його повалили з угорського трону, й Анастасія повернулась до Німеччини та в період між 1074 та 1094 роками померла [2].	[2].	
2.2	Єлизавета Ярославна: Королева Норвегії.	Монета, яку карбував Харальд, із його зображенням. Мініатюра "Битва при Фулфорді	Єлизавета Ярославна - донька князя київського Ярослава Мудрого та Інгігерди Шведської. Дружина Харальда III Сігурдарсона (норвезького короля з 1046 по 1066) і королева Норвегії [21].	https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Harold-III-Coin.png [49]. https://uk.wikipedia	Діалог з аудиторією через фото, експонати і питання щодо матеріалу аудиторії

		між армією короля Норвегії Харальда Сурового та північноанглійським ополченням, 1066 рік". Рукопис Матвія Паризького "Життя Святого Едуарда Сповідника", 13 століття.	Єлизавета Ярославна народилася у 1025 році. У 1044 році вона вийшла заміж за Харальда III Сурового і в 1046 році переїхала до Норвегії, де Харальд став королем [21]. Того ж року народилися дві доньки Єлизавети, Інгігерда та Марія Харальдсдоттір. У битві при Стамфордбріджі 25 вересня 1066 року загинув Харальд III, а також в той же день померла її донька Марія [7]. Ймовірно, Єлизавета Ярославна померла у 1066 році [21].	.org/wiki/%D0%91%D0%B8%D1%82%D0%B2%D0%B0%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%A4%D1%83%D0%BB%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%B4%D1%96 [7].	
--	--	---	---	--	--

Усього екскурсія триває 45 хвилин, а її аудиторією виступає широке коло відвідувачів.

ВИСНОВКИ

У ході здійснення даного дипломного дослідження отримано наступні результати, а саме сформульовано ідею музейного проекту, який демонструє вплив та цінність діяльності жінок у суспільно-політичних та релігійно-освітніх сферах життя Київської Русі та сусідніх країн в період 10-11 століття.

Була визначена наскрізна проблематика даного дослідження. А саме визначення місце жінки в давньоруській культурі; особливості культури, побуту та освіти жінок при дворі у період Київської Русі 10-першої половини 11 століття; місце та значення жінок Русі у міжнародній політиці; вшанування пам'яті давньоруських князів в сучасному суспільстві та культурі.

Розроблено архітектурно-художнє рішення музейного проекту, експозиція «Видатні жінки Київської Русі (10 - перша половина 11 століття)» буде створена у форматі виставки й розташована в будівлі музею «Національний музей історії України». Для проведення виставки передбачається використання окремої зали тематично поділеної на три зони, яка оснащена необхідними для демонстрації музейних експонатів обладнанням. Приміщення відповідає нормам пожежної безпеки та має належну для музейного приміщення охорону задля забезпечення належного збереження експонатів. Основним музейним обладнання є банери, стенди, закриті вітрини та манекени.

Експозиційна зала виконана у білому кольорі із додаванням насичених кольорових акцентів та темного дерева й освітлюється штучним теплим освітленням із додаванням точкового підсвічування окремих експонатів.

Було підготовлено методичну екскурсію «Ярославни – руські правительки Європи», яка складається з двох тем. За місце проведення є внутрішньо музейною; за характером тематики є оглядовою; за цільовим призначенням є загально-освітньою; за жанр являється екскурсією-лекцією. Тривалість даної екскурсії складає 45 хвилин й вона розрахована на широке

коло відвідувачів.

Результати даного музейного проекту можуть бути задіяні при розбудові виставок, банерів та постійних стаціонарних музейних експозицій, присвячених дослідженій у цій роботі науковій тематиці.

Отже, завдяки науковому проекту музейної виставки «Видатні жінки Київської Русі (10 - перша половина 11 століття)», нами було доведено, що дослідження та популяризація історичної та культурної значущості діяльності руських князівн є актуальною у реаліях сьогодення темою для нашого суспільства, адже є невід'ємною частиною культурної спадщини України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аделаїда Арпад URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%97%D0%B4%D0%B0_%D0%90%D1%80%D0%BF%D0%B0%D0%B4 (дата звертання: 20.12.2023).

2. Анастасія Ярославна URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%81%D1%96%D1%8F_%D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0 (дата звертання: 20.12.2023).

3. Андрій I URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B9_I (дата звертання: 20.12.2023).

4. Анна Всеволодівна (Янка) URL:

[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%BD%D0%B0_%D0%92%D1%81%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0_\(%D0%AF%D0%BD%D0%BA%D0%B0\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%BD%D0%B0_%D0%92%D1%81%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0_(%D0%AF%D0%BD%D0%BA%D0%B0)) (дата звертання: 20.12.2023).

5. Анна Ярославна URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%BD%D0%B0_%D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0 (дата звертання: 20.12.2023).

6. Барановська Н. Експозиційна робота у діяльності музею. Historical and cultural studies, 2015 С. 13-17.

7. Битва при Фулфорді URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B8%D1%82%D0%B2%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%B8_%D0%A4%D1%83%D0%BB%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%B4%D1%96 (дата звертання: 20.12.2023).

8. Борисенко В. Видатні жінки України-Руси: Княгиня Ольга, Анна Ярославна. Українки в Історії. Київ: "Либідь", 2004. С. 27-33.
9. Борщак І. Анна Ярославна – Королева Франції. Стара Україна. 1925. № 6. С. 99–104.
10. Велика Л.П. Музейне експозиційне мистецтво: Многр. / Харківська державна академія культури / Х.: ХДАК, 2000. – 160 с.
11. Вербицька П. В. Музейна комунікація в умовах викликів глобалізації / П. В. Вербицька // Historical and cultural studies. – 2016. – Vol. 3, Num. 1. С.21-24.
12. Видатні постаті в історії України IX-XIX ст. : Короткі біографічні нариси. Історичні та художні портрети / Гусєв В. І. та ін. Київ: Вища школа, 2002. 359 с.
13. Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження. Львів: Інститут українознавства імені І. Крип'якевича, 2000. 649 с.
14. Гордієнко, Д. Візантійський фактор зближення Русі і Германії за княгині Ольги та Оттона I. Просемінарії. 2008. Вип. 7. С. 65-78.
15. Гордієнко Д. Візит княгині Ольги в Константинополь в мініатюрах Радзивілівського літопису. Праці Центру пам'яткознавства. Київ: Вип. №12. 2007. С. 181–192.
16. Гордієнко Д. Княгиня Ольга: дискусія навколо хрещення. Софія Київська: Візантія. Русь. Україна. 2011. - 2011. С. 30-47
17. Гордієнко Д. Хрещення княгині Ольги в контексті обрядової практики візантійської церкви. 2006. С. 12-18.
18. Давид Угорський URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%B4_%D0%A3%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9 (дата звертання: 20.12.2023).

19. Дибба Ю. Урбаністично-адміністративні реформи княгині Ольги. Студії мистецтвознавчі., 2012. № 4. С. 78-110.

20. Євпраксія Всеволодівна URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%84%D0%B2%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%81%D1%96%D1%8F_%D0%92%D1%81%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0

(дата звертання: 20.12.2023).

21. Єлизавета Ярославна URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%84%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B0_%D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0

(дата звертання: 20.12.2023).

22. Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні: Монографія / Загальн. ред. Смоляр Л. О. Одеса: Астропринт, 1999. С. 45-52.

23. Замлинський В., Войцехівська І. Історія України в особах IX - XVIII ст.. Київ: Україна, 1993. 395 с.

24. Київські князівни на престолах Європи (марки). URL: <https://oleg-leusenko.livejournal.com/8266056.html> (дата звертання: 20.12.2023).

25. Костянтин Х Дука URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8F%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD_X_%D0%94%D1%83%D0%BA%D0%B0 (дата звертання: 20.12.2023).

26. Котляр М. Ф. Енциклопедія історії України: В 5 т. Київ: «Наукова думка», 2003. — Т. 1: А-В. 688 с.

27. Куценко С. Ю. Комунікація в музейних установах засобами веб-ресурсів. Гуржіївські історичні читання. 2014-2015. Вип. 8-9. С. 64-67.

28. Літопис руський. За Іпатівським списком / пер. Л. Махновець; Київ: Дніпро, 1989. 591 с.

29. Луняк Є. М. Анна Руська - королева Франції в світлі історичних джерел. Київ: 2010, 113 с.

30. Маньковська Р. В. Музеї України в інформаційному просторі: досвід та перспективи. Історія України. Маловідомі імена, події, факти. Вип. 11. Київ, 2000. С. 214-221

31. Мацьків Т. 1000-ліття Хрещення України. Чи Кн. Ольга справді прийняла християнство в Царгороді? URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Matskiv_Teodor/Chy_kn_Olha_spravdi_pryiniala_khrystyianstvo_v_Tsarhorodi7.pdf? (дата звертання: 20.12.2023).

32. Музей Становлення української нації: від княгині Ольги до воїнів на Сході — фоторепортаж URL:

<https://nachasi.com/2019/08/05/muzej-stanovlennya-ukrayinskoyi-natsiyi-foto/> (дата звертання: 20.12.2023).

33. На честь княгині Анни Київської найменовано сквер на Львівській площі URL:

https://kyivcity.gov.ua/news/na_chest_knyagini_anni_kivsko_naumenovano_skver_na_lvivskiy_ploschi/ (дата звертання: 20.12.2023).

34. Небелюк М. Анна Ярославна українська княжна на королівському престолі Франції в XI сторіччі. Париж: Lyon: Editions S.C.I.P, 1952. 60 с.

35. Нікітенко Н. М., Корнієнко В.В. Анна Ярославна та її автографи на стіні Софії Київської. Сіверщина в історії України: Зб. наук. пр. Київ: Глухів, 2010. Вип. 3. С. 93-98.

36. Ольга (княгиня) URL:

[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%B0_\(%D0%BA%D0%BD%D1%8F%D0%B3%D0%B8%D0%BD%D1%8F\)#%D0%9F%D0%BE%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%B0_(%D0%BA%D0%BD%D1%8F%D0%B3%D0%B8%D0%BD%D1%8F)#%D0%9F%D0%BE%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F) (дата звертання: 20.12.2023).

37. Онацький Є. Українська мала енциклопедія: в 8 т. Буенос-Айрес, 1958. Т. 2. С. 400
38. Передерій І.Г., Білан Н.В. Сучасна музейна комунікація в Україні та світі: стан і перспективи розвитку / І. Г. Передерій, Н. В. Білан // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2018. – № 2. – С. 72-79.
39. Полонська-Василенко Н. Видатні жінки України. Мюнхен: Trident Press Ltd, 1969. 160 с.
40. Приходько А. С. Жіночі імена на сторінках історії Давньоруської держави URL:
http://histlab.edukit.kiev.ua/nashi_publicacii/statti/zhinochi_imena_na_storinkah_istorii_davnjorusjkoj_derzhavi_a_s_prihodjko/
 (дата звертання: 20.12.2023).
41. Стара Україна : часопис історії і культури. - Львів : Наук. Т-во ім. Шевченка. № 6 / ред. І. І. Кревецький. – 1925. С. 99-104
42. Сто найвідоміших українців : зб. ст. – Київ: Орфей, 2002. 576 с
43. Тітінюк Ю. О. Концепція режисерської діяльності у формуванні музейної експозиції / Вісімнадцяті сумцовські читання. Матеріали наукової конференції на тему «Музей як соціокультурний інститут в умовах інформаційного суспільства», Харків, 18 квітня 2012 р. /Харківський історичний музей. – Х.: Майдан, 2012. – С.35-43.
44. Тітінюк Ю. О. Методика художнього формування сучасної музейної експозиції / Ю. О. Тітінюк // Сімнадцяті сумцовські читання. Матеріали наукової конференції на тему «Комунікаційний підхід у музейній справі як відповідь на потреби соціуму», Харків, 18 квітня 2011 р. / Харківський історичний музей. – Х.: Майдан, 2011. – С 19-29.
45. Толочко О.П., Толочко П.П. Київська Русь. Т.4. Київ: Видавничий дім "Альтернативи", 1998. 352 с.
46. De ceremoniis aulae Byzantinae libri duo URL:

https://archive.org/details/bub_gb_OFpFAAAAYAAJ/page/n59/mode/2up
(дата звертання: 20.12.2023).

47. File:Alexis Hugo.jpg URL:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alexis_Hugo.jpg (дата
звертання: 20.12.2023).

48. File:DiplomaPhilip I AbbeyStCrepin.png URL:

[https://commons.wikimedia.org/wiki/](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:DiplomaPhilip_I_AbbeyStCrepin.png)
File:DiplomaPhilip_I_AbbeyStCrepin.png (дата звертання: 20.12.2023).

49. File:Harold-III-Coin.png URL:

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Harold-III-Coin.png> (дата
звертання: 20.12.2023).

50. Philippus I URL:

https://la.wikipedia.org/wiki/Philippus_I_%28rex_Francorum%29
(дата звертання: 20.12.2023).

ДОДАТКИ

Додаток №1

Історична довідка

Однією із найвідоміших історичних постатей Київської Русі є княгиня Ольга. Вона стала єдиною в історії Київської Русі жінкою, що займала Київський престол й за період свого правління змогла провести низку важливих і успішних реформ.

Точних даних про життя Ольги досить небагато. Дата народження Ольги, не відома, проте 903 р. у літописах фігурує, як дата, коли Ольга вийшла заміж за князя Ігоря, проте ця дата не є достовірною. Щодо походження княгині, то у "Повісті минулих літ" та Володимирському літописі згадується про походження Ольги із Плескова, але під Плесковом може матися на увазі як болгарське місто Пліснеськ, так і давньоруський Псков. Однак існують й інші менш популярні версії походження княгині [36].

Відомо, що ще до смерті Ігоря, Ольга вже мала досвід в управлінні державою. Поки Ігор ходив у походи на Візантію та підкорював древлян, уличів, та інші східнослов'янські племена, які відокремились від Києва Ольга взяла на себе всі турботи по управлінню державою [23, с. 34]. Коли князь Ігор загинув у 945 р. від рук древлян, княгиня Ольга взяла правління на себе. Це було зумовлено тим що їх спільному з Ігорем сину Святославові було лише три роки, й тому Ольга стала офіційним регентом при малолітньому синові.

За "Повісті минулих літ" після того, як князя Ігоря було вбито, древлянські послы вирушили до Ольги із пропозицією вийти заміж за древлянського князя Мала. Проте перше посольство вона наказала закопати живцем у човні, а друге спалити у лазні. Третьою помстою княгині став похід на землю древлян під приводом справляння тризни за померлим чоловіком. Під час тризни древляни сильно напилися, чим і скористалась дружина Ольги та «посікли п'ять тисяч» деревлян. Четвертою помстою стала річна облога міста Іскоростень, столиці древлян. За легендою Ольга попросила з

кожного двору по троє голубів й по троє горобців у вигляді данини після чого до отриманих птахів було прив'язано трут, який підпалювали та відпускали - голуби летіли до своїх голубників, горобці - під стріхи, й таким чином було спалено Іскоростень. Ольга не обмежилась спаленням столиці древлян, вона також підвищила для них данину. Дві частини якої надходили до Києва, а одна до Вишгорода.

Ольга провела першу на Русі фінансову реформу. Після перемоги над древлянами, княгиня разом із сином пройшла по Древлянській землі визнаючи устави та фіксований розмір данини (уроки), а також нею були організовані становища і ловища [19, с. 78]. У 947 р. із метою поширення нової організації збору данини та посилення влади Києва, княгиня відправилась на Придніпров'я, Подесіння, та в Новгород-Псковську землі де також було встановлено порядок та систематичність зборів. За часів правління чоловіка Ольги, збірники данини використовували в якості становищ міста древлянських князів. Однак Ольга почала побудову власних становищ, що забезпечувало безпеку для збору данини, а погости разом зі становищами ставали адміністративними центрами держави.

За літописами Нестора, Ольга за життя двічі побувала у Константинополі – в 946 та 953-954 (957) рр.

У 926 р. київське посольство на чолі із княгинею Ольгою прибуло до Суду — Константинопольську гавань [15, с. 181-182]. Ймовірно основним питанням для обговорення між правителями у цей візит було укріплення торгово-економічних відносин.

Наступного разу у 954 або 957 роках княгиня прибула до столиці Візантійської імперії вже за запрошенням Костянтина VII Багрянородного, який запросив її в першу чергу через потребу посилення візантійської армії за рахунок руських воїнів [45, с. 82].

За працею самого Костянтина VII "Про церемонії візантійського двора" Ольга була прийнята при дворі в середу 9 вересня і в неділю 18 жовтня. На жаль, Костянтин не подав у якому році відбулися ці події. Відомо, що ті дні

тижня припадають на 946 та 957 рр. який вважається за перебування Ольги в Константинополі [31, с. 45]. Прийом за описами був розкішним й імператор виказав свою прихильність по відношенню до княгині, а також у той же день відбулося традиційне для прийомів високих послів урочисте свято — парадний обід.

Нестор у своєму літописі описав таку легенду: ніби коли Ольга прибула до Константинополя то імператор був настільки вражений її розумом та красою що запропонував Ользі одружитися. Проте оповідання Нестора не можливо підтвердити ніякими джерелами, навпаки, імператор Костянтин Багрянородний був одружений і зустрічав княгиню зі своєю дружиною Оленою та й окрім того, Ольга була вже в літах, 60-63 років. Тому слова Нестора слід сприймати як легенду і не більше [31, с. 43—44].

Щодо місця хрещення Ольги — є декілька версій. Про хрещення Ольги в Константинополі пишуть чернець Яків, у своєму творі про Святого Володимира Великого і Святу Ольгу. Ще відомості про хрещення Ольги саме в Константинополі зустрічаються у грецького літописця Іоана Скилиця та німецького монаха Адальберта з Трір. Проте сам імператор у "Про церемонії візантійського двора", описавши доволі детально час перебування Ольги в Константинополі, не згадує про хрещення Ольги в столиці імперії. Деякі історики вважають, що Ольга була хрещена в Києві, після поїздки до Константинополя, інші, що все було навпаки [17, с. 18]. Щодо дати проведення обряду, то відома версія, що княгиня була хрещена в ніч з 17 на 18 жовтня 957 р. у Константинополі. Після хрещення Ольга отримала християнське ім'я Олена [16, с. 32-45].

Після відвідання Ольгою Константинополя за свідченнями західноєвропейських джерел, а саме "Гільдесгаймських анналів" у 959 році Ольга відправила посольство до тодішнього німецького короля Оттона I [14, с. 65—67]. Вона запросила до Русі німецьких священників та єпископа. Оттон I погодився і відправив до Києва єпископа Адальберта. Проте посольство не дало результатів і виявилось досить не вдалим й у 962 р.

єпископа вислали із Києва.

У 964 р. Ольга поступається престолом своєму вже повнолітньому сину Святославу, однак він проводив багато часу в походах і тому державою продовжувала правити Ольга. Існують свідчення, що під час печенізького набігу на Київ в 968 р. княгиня навіть очолювала оборону міста [42, с. 15].

За літописами Святослав поважав свою матір й коли Ольга стала вже дуже хворою, за її проханням повернувся до столиці та був з матір'ю до самої її смерті. Церковним літописцем була зафіксована дата смерті княгині — 11 липня 969 р. [36]. Після смерті Ольги її онук князь Володимир, переніс її мощі в Десятинну церкву Успіння Пресвятої Богородиці й в 1547 р. була канонізована у лику святої рівноапостольної (пам'ять шанується, як православною так й католицькою церквами).

Важливими історичними постатями у історії Європи 11 століття були доньки князя Ярослава Мудрого. Анастасія, Єлизавета та Анна стали правительками ряду європейських держав, що стало результатом політики міждинастичних шлюбів їх батька – Ярослава Мудрого, якого часто називають "тестем Європи".

Анастасія ймовірно була старшою із дочок Ярослава Мудрого та його дружини Інгігерди. Точних даних немає, через те, що в руських хроніках доньки князя Ярослав не згадуються, а всі свідчення про князівн збереглися у європейських хроніках [40]. Ім'я Анастасія не фігурує ні в руських літописах, ні в угорських хроніках, там вона згадується лише як «дочка князя Русі». Вперше ім'я Анастасія згадується в пізньому джерелі XV ст. «Історія Польщі» авторства Яна Длугоша, тому це ім'я не є достовірним.

Народилась княжна приблизно в 1023 р. [2]. Освіту майбутня королева отримала гарну, як і її брати та сестри. Приватні вчителі навчали сестер грамоті, історії, іноземним мовам, співу, малюванню та правилам середньовічного етикету [5].

Близько 1038 р. Анастасія виходить заміж за угорського герцога Андраша (або Андрія). Раніше Андраш був вимушений шукати захисту в

Києві у князя Ярослава Мудрого, через переслідування короля Іштвана I [2].

В 1038 р. на зміну королю Іштвану I приходить Петро Орсеоло, який відштовхує від себе більшість представників знаті і духовництва, й в 1045 році урочисто визнає сюзеренітет імператора Священної Римської імперії Генріха III над Угорщиною. В "Угорській хроніці" згадується, що незадоволені вельможі вирішили послати до Андраша в Київ, щоб переконати його повернутися в Угорщину. У 1046 р. Андраш разом з Анастасією повертається до Угорщини і за підтримки Русі та угорської знаті відвойовує престол й стає королем.

У 1053 р. в Анастасії та Андроша народжується син Шоломон (або Соломон). Крім нього у подружжя народились донька Аделаїда (1040 або 1045 р.) та син Давид (1050-і рр.).

Народження Шоломона та його коронація загострили відносини між Андрашом та його братом Белою, адже той був змушений публічно визнати право Шоломона на престол. Конфлікт виник через те, що у той час в Угорщині процес успадкування престолу був "горизонтальним", тобто не від батька до сина, а від старшого брата — до молодшого брата.

В останні роки життя Андраш мучився паралічем, тому королева Анастасія займалася управлінням державною. За час правління королевою було засновано в Угорщині кілька православних монастирів, у тому числі й абатство Тихань, яке вона заснувала разом із чоловіком.

У 1060 р. Бела піднімає повстання проти свого брата, в якому перемагає. Незадовго до коронації брата, Андрош помирає від отриманих при битві травм, а 6 грудня 1060 року Бела офіційно стає королем Угорщини.

Анастасія Ярославна разом з дітьми втекла до німецького короля Генріха IV, адже його сестра Юдіт-Марія була заручена з Шоломоном [2]. Король Генріх дав їм прихисток в Баварії й надав фінансову допомогу а також розпочато збір німецької армії задля повернення трону Шоломону. Бела був згоден повернути племіннику престол в обмін на збереження за ним колишніх володінь проте не встиг цього зробити.

За легендою під Белою І, провалився його трон внаслідок чого він отримав серйозні травми через які незабаром помер. Після його смерті в 1063 р. німецькі війська вторглися до Угорщини, що змусило синів Бели Гезу і Ласло бігти до Польщі й в подальшому вони були вимушені визнати кузена законним королем Угорщини. 11 квітня 1064 р. Геза сам поклав корону на голову Шоломона в місті Пече.

Шоломон під час свого возвеличення на трон був неповнолітнім, тому королівством управляла Анастасія на правах регента. Політична ситуація в державі була складною, через фактичне двовладдя в країні. Анастасію та короля Шоломона підтримував Генріх IV, а синам Бели І (Гезу і Ласло) надавала підтримку Польща, та брат Анастасії Ярославни, київський князь Ізяслав Ярославович, який був одружений на польській принцесі Гертруді, тому становище Анастасії та її сина було доволі хитке.

Відомо, що у період правління сина, Анастасія вдруге вийшла заміж за німецького графа Пото [13].

Коли Шоломон став особисто правити державою у королеви виникли розбіжності із сином й їх відносини значно погіршилися. За легендою Анастасія прокляла його за непомірні амбіції. Існують свідчення, що у 1074 р. справа навіть дійшла до того, що Шоломон підняв руку на власну матір.

У 1074 р. сини Бели І скинули Шоломона з угорського трону, проте йому вдалося втекти до Німеччини, де він розраховував на допомогу брата своєї дружини. Туди ж ймовіріше за все відправилася й Анастасія [2].

Щодо подальшого життя Анастасії, то точної інформації немає. Анастасія померла не пізніше 1094 р., адже в цьому році вона була згадана вже померлою. За переказами, Анастасія Ярославна померла в монастирі Адмонт або по іншому Агмунда, який знаходиться в Штирії.

Єлизавета Ярославна була середньою або за іншою версією старшою донькою Ярослава Мудрого. Народилася Єлизавета в період між 1022 та 1036 роками. Ім'я князівни не є достовірним, її могли звати слов'янським іменем Олисава, яке у Норвегії набуло форми Еллисив (саме це ім'я згадується у

норвезьких хроніках) [21]. Олісава-Єлизавета народилася в Новгороді, де і провела свої перші роки життя, і згодом переїхала до Києва разом із родиною в 1036 році.

За хроніками зі своїм майбутнім чоловіком Гаральдом III Суворим Єлизавета познайомилась, коли їй було п'ять років, а йому — близько п'ятнадцяти у Новгороді приблизно в 1029 р. (за іншими джерелами в 1031 р.). Гаральд прибув до Київської Русі у пошуку захисту через доволі важку політичну ситуацію у Норвегії [21].

За сагами Гаральд сватався до дочки Ярослава та Інгігерди, Єлизавети, проте отримав відмову від князя, адже на той момент не був вигідною партією для його доньки. Проте Гарольду була вкрай необхідна підтримка Київської Русі, й тому він вирушив з особистою дружиною, в кількості 500 чоловік на службу до візантійського імператора де зміг накопичити чималий статок.

По поверненню до Києва приблизно в 1043 р., Гаральд отримує згоду на шлюб із Єлизаветою та одружується на ній. Варто зазначити, що існує версія, за якою благословення на шлюб із руською княжною Гарольд отримав вже після того, як став королем Норвегії. Незважаючи на першочергову політичну причину шлюбу, Гаральд ймовірно дійсно мав деякі почуття до княжни, адже збереглися поетичні строфи «Віси радості», присвячені Єлизаветі, що були написані в мандрах [37].

У 1046 р. Гаральд вступає в повноправну боротьбу за норвезький трон, й стає королем Норвегії Гаральдом III Суворим й Єлизавета разом із чоловіком відправляється до його королівства. У шлюбі вона народила Гаральду двох доньок Марію й Інгігерду, а також існує версія про сина Магнуса (сказати чи була Єлизавета його матір'ю не можливо, адже точних свідчень немає).

В 1048 р., Гаральд бере собі в наложниці (або за іншими джерелами - в якості другої дружини) дочку впливового норвезького магната, Тору Торбергсдоттір. Тора народила Гаральду сина Олафа (і можливо була матір'ю

Магнуса). Єлизавета не могла стерпіти двоєженства свого чоловіка і відправилась на один із норвезьких островів, у так зване добровільне вигнання, де разом із монахинями займалася вихованням власних дітей та пасинка Олафа, переписом книг й за деякими версіями брала участь у написанні життєпису Святого Олафа.

В 1066 році конунг Гаральд III Суворий відправляється у свій останній похід на Англію. У цьому поході його супроводжувала Єлизавета та їх доньки. Ймовірно частину шляху вони подолали разом, а потім королева із доньками залишилися на Оркнейських островах.

25 вересня 1066 р. Гаральд III Суворий був убитий в битві при Стамфордбріджі. Згідно з сагами в «той же день і той же час», коли в Англії загинув конунг Гаральд, на Оркнейських островах раптово померла його старша дочка Марія, їй було приблизно 19 років.

Єлизавета ймовірноше за все переждала зиму разом із залишками армії на Оркнейських островах, і в 1067 р. повернулася додому [21].

Подальша доля Єлизавети Ярославни невідома. За однією з версій, після повернення додому разом з донькою вона провела решту свого життя при дворі свого сина або пасинка Магнуса. За іншою версією вона вийшла заміж вдруге за датського короля Свена II Естрідссена. Проте жодна з версій не дає відповіді на питання де померла і де похована Єлизавета не відомо.

Анна була молодшою донькою Ярослава та Інгігерди. Точна дата народження Анна не відома. Існують версії що вона народилася в період 1024-1032 рр. [29, с. 24-25]. Дитинство та свої дівочі роки провела в Києві.

У 1034 р. її сватає швагер Генріха французького (пізніше цісар Генріх III), але через малий вік княжни заручин не сталося. У 1044 р. до Києва прибуло французьке посольство просити руки Анни для французького короля Генріха I. Король був зацікавлений у допомозі князя Ярослава Мудрого у боротьбі проти Священної Римської імперії, а також вже не молодий король так і не мав спадкоємця, через що був у доволі хиткому положенні [34, с. 14]. Проте у 1044 р. Генріху було відмовлено в одруженні

на Анні.

Лише у 1048 р. друге посольство від Генріха I змогло отримати від Ярослава згоду на шлюб. Шлях князівни до Франції пролягав через Краків, Прагу, та Регенсбург [8, с. 31]. Варто зазначити, що князівна привезла із собою велике придане у вигляді великої суми грошей та дорогоцінностей, а також книги з Києва. Збереглися свідчення, що згодом Людовик VI пожертвував абатству Сен-Дені "дорогоцінний гіацинт бабки, дочки короля рутенів".

У травні 1049 р. у місті Реймсі в церкві святого хреста відбулась коронація Анни Ярославни. Щодо дати вінчання Анни та Генріха, то тут існує дві версії: 14 травня 1049 р. або 19 травня 1051 р.

У 1053 році Анна народжує спадкоємця, майбутнього короля Франції Філіпа I, який був коронований у 7 річному віці. У 1055 році вона народжує сина Роберта (помер в дитинстві), доньку Едігну (Емму), а в 1057 році народжується ще один син, якого назвали Гуго, який згодом отримав титул графа Вермандуа.

Анна мала привілеї при королівському дворі. Вона мала право ставити власні підписи на документах, особисто провадити листування з папою римським Миколою II. Так, на багатьох державних актах, особливо грамотах, що дарують пільги або жалують вотчини монастирям і церквам, можна прочитати: "за згодою дружини моєї Анни", "в присутності королеви Анни" [5].

У 1060 році чоловік Анни, король Генріха I помирає [9, с. 101]. Новим королем Франції стає її малолітній син Філіпп I, а його регентом став граф Болдуїн Фландрський. Анна ж залишила двір, але як опікунка юного Філіппа підписувала разом із ним деякі державні документи [35, с. 94].

У 1062 р. Анна вдруге виходить заміж за графа Рауля де Крепі-і-Валуа, що очолював феодальну опозицію до її колишнього чоловіка. Заради Анни граф покинув свою дружину, але папа Олександр II не визнав цей шлюб, що не завадило Анні та Раулю прожити разом 12 років [41, с. 101]. Анна навіть

змогла зберегти хороші стосунки із сином Філіппом та продовжувала супроводжувати його в поїздках по країні. У 1060-х рр. Анна заснувала монастир Святого Вінсента в Санлісі.

8 вересня 1074 року помирає її другий чоловік, граф Рауль де Крепі-і-Валуа і вона повернулася до двору сина й знову підписувала разом із ним французькі державні акти.

У 1066 р. відбувається урочиста коронація Філіпп I, і згодом він одружується з Бертою Фрайзінгенською й Франція отримала нову королеву.

Анна на початку 1070-х років поступово відходить від державних справ [5]. Останній документ вона підписала в 1075, в цьому акті вона названа просто "матір'ю короля", без королівського титулу [9]. Про подальшу долю королеви Анни достовірно не відомо.

Померла Анна Ярославна у період між 1075 і 1089 рр. Точне місце поховання Анни невідоме. Не знайдено слідів її поховання ні в усипальниці Сен-Дені, де був похований її перший чоловік, Генріх I, ні в Сен-Бенуа-сюр-Луар, де похований її син Філіп. Можливо вона була похована в Сен-Венсані, але поховання могло зникнути під час наступних перебудовах монастиря [5].

У контексті історичних постатей, які мали вплив на політико-релігійну сферу Європи та Русі 11 століття варто згадати доньок князя Всеволода Ярославича п'ятого сина Ярослава Мудрого, великого князя київського, князя переяславського й чернігівського.

Анна Всеволодівна - донька Всеволода Ярославича, яка народилася у період між 1046 й 1067 рр. [4]. Матір'ю Анни була перша дружина князя Всеволода Ярославича, візантійська царівна із роду Мономахів, точне ім'я якої не відоме. Разом з матір'ю, княжна побувала у Візантії. За однією з теорій подорож була пов'язана із зарученням Анни з Костянтином Дукой (візантійським царевичем) проте шлюб не відбувся, адже через ряд політичних інтриг царевича Костянтина насильно постригли в ченці [25].

Приблизно у 1086 році в Києві батьком Анни князем Всеволодом Ярославичем для доньки був побудований жіночий Андріївський монастир

[23, с. 90]. В історичних джерелах є згадки народної назви монастиря: "Андріївський "Янчин" монастир". Князівна після заснування монастиря постриглась там в монахині при церкві святого Андрія. Вона ж й стала першою настоятелькою монастиря.

В 1090-х рр. Анна відкрила при монастирі першу на той час в Європі школу для дівчат де їх навчали грамоті, ремеслам, рукоділлю та співу [4]. Також вона брала участь в церковно-політичній діяльності свого батька, князя Всеволода. Так в 1089 році після смерті митрополита Іоанна II Анна особисто очолювала посольство до Візантії в Константинополь з новим митрополитом Іоанном III [39, с. 37].

Закінчила своє життя Анна в Андріївському (Янчиному) монастирі, там же була і похована. Існував монастир до 1240 року та ймовірно разом із Десятинною церквою був зруйнований Батиєм. Відтоді відомостей про нього немає.

Анна Всеволодівна в подальшому була зарахована церквою до лику святих преподобних.

Євпраксія-Адельгейда дочка Всеволода Ярославича та його другої дружини Анни Половецької. Народилась княжна в 1069 або 1071 рр. Освіту Євпраксія отримувала в київському княжому дворі але рано прилучилася до західної культури, що пов'язано із родичами по материнській лінії серед королівських родин Європи [20].

У ранньому віці була видана заміж задля політичного союзу й прибула до Німеччини в період 1083-1086 рр., у якості нареченої Генріха Штаде, маркграфа Саксонської Північної марки. Княжна вийшла заміж за маркграфа Генріха в 12-річному віці, але шлюб тривав не довго, й у червні 1087 р. маркграф помер, дітей від цього шлюбу не було [26, с. 77].

Проте Євпраксія привернула увагу імператора Священної римської імперії Генріха IV та у 1088 р. в якості нареченої Генріха IV прибула до монастиря у Кведлінбурзі під опіку сестри імператора, ігумені Адельгейди. 14 серпня 1089 року в Кельнському соборі, архієпископ вінчав Генріха IV і

Євпраксію. Згодом вона прийняла католицизм і отримала ім'я Адельгейда (або Аделаїда). Коронація Адельгейди сталася в кінці 1089 р. в Кельні незабаром після Різдва [20].

Шлюб видався не вдалим й завершився скандалом.

Навесні 1090 р. Генріх IV разом із Адельгейдою переїжджає до Верони, де імператриця пробує до 1093 р. У 1092 р. помирає новонароджений син Адельгейди, що погіршує стосунки подружжя. Іншою причиною загострення стосунків між парою були ревності імператора, начебто той навіть влаштував перевірку на вірність Адельгейді й навіть успішне проходження дівчиною випробування не заспокоїло його [20].

Вважається, що Генріх піддав Адельгейду ув'язненню в темниці де з його дозволу над нею неодноразово чинилося насилля. Існують свідчення, що він впав у крайню стадію безумства, й навіть власного сина Конрада переконував скоїти насильство над своєю дружиною, але той навідріз відмовився.

Конрад у 1093 році перейшов на сторону папи Римського з яким вів війну його батько імператор Генріх IV. У тому ж році Адельгейда також тікає із Верони під захист папи Римського й знаходить підтримку від Матильди Тосканської, яка також ворогувала з її чоловіком [13].

У квітні 1094 року на церковному соборі в Констанці та в березні 1095 р. в П'яченці Адельгейда свідчила проти імператора Генріха IV, де звинуватила чоловіка в примусі до подружніх зрад, зокрема, до співжиття зі старшим сином Конрадом. Також він був звинувачений в оргіях і сатанізмі. Папа Римський Урбан II піддав Генріха анафемі, а скаргу імператриці визнали й вона отримала відпущення гріхів від папи [13]. Після цього Адельгейда прожила деякий час в Італії при дворі свого пасинка Конрада. Далі відправилась на батьківщину у Київ, де на той момент жила її мати.

Генріх IV помер в серпні 1106 р. Після його смерті Євпраксія-Адельгейда постриглася в черниці 6 грудня 1106 р. при Андріївському жіночому монастирі, де її рідна сестра Анна була настоятелькою. Померла

Євпраксія-Адельгейда в 1109 р. й була похована в соборі Успіня Богородиці Києво-Печерської монастиря [20].

Пам'ять про руських княгинь та князівнах бережуть нині як в Україні так й закордоном. Так, наприклад, в Україні на честь княгині Ольги були названі вулиці у таких містах як: Київ, Львів, Рівне, Житомир, Дніпро, Володимир-Волинський та багатьох інших. У Києві також знаходиться Свято-Ольгинській собор, а в місті Коростень - Ольгинській храм.

Існує декілька пам'ятників княгині Ользі, вони розміщені у Києві та Коростені. Київський пам'ятник — це композиція з трьох мармурових скульптур на гранітному постаменті: княгиня Ольга, святий апостол Андрій Первозваний та просвітителі Кирило і Мефодій. Композиція розташована на Михайлівській площі поруч із Михайлівським Золотоверхим собором. Пам'ятник створений скульпторами Іваном Кавалерідзе, Петром Сниткіним та архітектором Валеріаном Риковим. На пам'ятник чекала важка доля. Він зазнав акту вандалізму у 1919 р., і до 1935-го був демонтований. Відновили його лише у 1996 р. Авторами реконструкції є скульптори Віталій Сівко, Микола Білик та Віталій Шишов [36].

Інший пам'ятник було відкрито до дня пам'яті святої рівноапостольної княгині Ольги 24 липня 2008 року у місті Коростень, знаходиться він у районі Ольжиних купалень. Скульптура виконана із міді, княгиня зображена тримаючи у лівій руці лілію. Автором пам'ятника є скульптор Ігор Зарічний [36].

З 1997 р. в Україні заснований "Орден княгині Ольги", який надається жінкам за визначні заслуги в державній, виробничій, громадській, науковій, освітянській, культурній, благодійницькій та інших сферах суспільної діяльності, вихованні дітей у сім'ї.

19 січня 2000 року у серії ювілейних та пам'ятних монет «Княжа Україна» НБУ було введено в обіг пам'ятну срібну монету «Ольга» номіналом 10 гривень. Над монетою працювали художники Віталій Козаченко, Володимир Таран, Олександр та Сергій Харуки, скульптори

Володимир Атаманчук та Володимир Дем'яненко [36].

На честь Анни Ярославни також були названі вулиці у Києві, Глухові та деяких інших містах України. У 1998 р. на честь королеви Анни Поштова служба України випустила марку авторства Олексія Штанка, а 2014 р. на її честь НБУ викарбував та ввів до обігу пам'ятну монету номіналом 2 гривні. Автором монети є Володимир Атаманчук.

У листопаді 2016 року в Києві було відкрито пам'ятник Анні Ярославні в дитинстві авторства скульптора Константина Скрытучького. Репліки цього пам'ятника є в багатьох країнах Європи, що є частиною проекту "Шлях королеви", який покликаний відтворити шлях майбутньої королеви від Києва до Парижу [5]. В 2020 р. було прийнято рішення, щоб сквер на Львівській площі у Шевченківському районі Києва перейменувати на "Сквер Анни Київської" [33].

У травні 2016 р. була введена в обіг серія поштових марок України, яка називається "Київські князівни на престолах Європи" [24].

За межами України теж шанують та не забувають про київських князівн.

Так Свята княгиня Ольга, яка шанується не тільки православною церквою, а й католицькою й тому у Соборі Святого Петра, у Ватикан, праворуч від вівтаря в північному трансепті, вміщено портретне зображення княгині Ольги.

У Франції шанують та поважають королеву Анну Ярославну. В монастирі Святого Вікентія, який Анна заснувала у 1065 р. в Санлісі поблизу Парижу у XVII ст. було встановлено їй пам'ятник, який зображує Анну Ярославну, яка тримає мініатюрну модель заснованого нею монастиря в руці. Також у червні 2005 р. у Санлісі встановили пам'ятник королеві Анні, автором якого був Валентин Зноба у співавторстві із Миколою Знобою. Цей пам'ятник Франції подарувала Україна. На відкритті був присутній особисто тодішній президент України Віктор Ющенко [5].

Окрім пам'ятника в місті Санлісі, у 2013 р., там був заснований культурницький Центр Анни Київської. Центр заснували на базі храму греко-

католицької єпархії. На території храму проводяться виставки, присвячені Анні, а під храмом виявили старовинні підземелля, у яких планується обладнати музей, присвячений королеві Анні [5].

В Угорщині поруч з озером Балатон на вершині гори у Тіханській абатській церкві в наш час споруджено пам'ятник королю Андрашу та його дружині Анастасії Ярославні. На цьому пам'ятнику присутній напис: "Король Андраш I й королева Анастасія - українська княгиня" [2].

Додаток №2

*Соціологічне дослідження (анкета й загальний аналіз потенційної музейної аудиторії)****Анкета***

Під час розробки програми введення виставки «Видатні жінки Київської Русі (10 - перша половина 11 століття)» у систему музейної комунікації було проведено соціологічне опитування, в ході якого було виявлено постійну групи для співпраці. Для його реалізації першого етапу було проведено анкетування серед 30 респондентів (опитування широкого кола людей). Анкета складається з 14 питань, які мають варіанти закритих, напівзакритих та відкритих відповідей.

1. Ваша стать:

- ☐ чоловіча (11)
- ☐ жіноча (19)

2. Ваш вік:

- ☐ до 18 років (5)
- ☐ 18-24 років (9)
- ☐ 25-34 років (8)
- ☐ 35-50 років (5)
- ☐ від 50 років (3)

3. Ваш фах:

- ☐ школяр (3)
- ☐ студент (11)
- ☐ працюю (16)
- ☐ пенсіонер (0)

4. Як часто ви відвідуєте музеї?

- ☐ Один раз на місяць (2)
- ☐ Раз на півроку (9)

- Раз на рік (16)
- Інше (3)

5. Якого профілю музей ви б хотіли відвідати?

- Художнього (8)
- Історичного (15)
- Літературного (5)
- Інше (2)

6. З якої метою ви відвідуєте музей?

- Культурний відпочинок (10)
- З метою освіти (15)
- Туризм (4)
- Інше (1)

7. Що вам не подобається у музеї?

- Нудні екскурсії (16)
- Не актуальні виставки (7)
- Експозиції, які не змінюються (5)
- Інше (2)

8. Що вам подобається у музеї?

- Інтерактиви (9)
- Інноваційні технології (13)
- Науково-педагогічна діяльність (5)
- Інше (3)

9. Які форми комунікації вам були б цікаві у музеї?

- Нетрадиційні (свята, майстер-класи, кіновечори) (18)
- Традиційні (екскурсії, лекції, семінари) (7)
- Інше (5)

10. Яким чином ви отримуєте інформацію про конкретний музейний заклад?

- Сайти (9)
- ЗМІ (2)
- Соціальні мережі (19)

11. Чи цікавить вас тема історії Київської Русі?

- Так (15)
- Ні (3)
- Іноді проявляю інтерес (12)

12. Яка з перерахованих історичних персоналій у вас викликає найбільший інтерес?

- Княгиня Ольга (12)
- Анна Ярославна (10)
- Анастасія Ярославна (6)
- Інше (2)

13. Звідки ви дізналися про зазначених вище персоналій?

- З уроків історії (19)
- З наукової літератури (6)
- З медіа джерел (4)

Інше (1)

14. Чи цікава вам тема видатних жінок в історії України?

- Так (23)
- Ні (2)
- Іноді проявляю інтерес (5)

Таким чином, проаналізувавши відповіді респондентів було виділено групу з 9 респондентів (серед яких 7 жінок і 2 чоловіків віком від 18 до 24

років), які найчастіше відвідують музеї і виявили найбільшу зацікавленість у темі.

Сценарій по презентації екскурсій на базі виставки «Видатні жінки Київської Русі (10 – перша половина 11 століття)».

Модератор: Доброго дня, шановні респонденти! Сьогодні ми зустрілися для того, щоб обрати екскурсії, які будуть проведені на базі нашої нової експозиції. Нагадаю, з вами Свид Дарина Володимирівна, експозиція «Видатні жінки Київської Русі (10 – перша половина 11 століття)». Тож давайте почнемо.

Респондент 1: Доброго дня, Дарина Володимирівна!

Респондент 2: Ми дуже раді що ви покликали нас на цю зустріч!

Респондент 3: Так, дякуємо за запрошення.

Модератор: Я також рада Вас всіх вітати. Сьогодні я б хотіла обговорити декілька екскурсій до нашої виставки, які б ми хотіли у майбутньому впровадити у програму музею. Нам важлива ваша думка з позиції майбутніх відвідувачів.

Респондент 1: Ми завжди раді вам допомогти!

Модератор: Отже, розпочнемо з того, що я роздам вам список із переліком тем екскурсій, щоб він був у вас перед очима для зручності. У процесі обговорення ми виберемо ті які вам сподобалися найбільше. Перша з екскурсій «Видатні жінки в історії України (Княжа доба періоду X – першої половини XI ст.)», це загально освітня екскурсія з елементами лекції. В ній буде йти мова про основні факти із біографій таких персоналій як княгиня Ольга, доньки князя Ярослава Мудрого та Всеволода Ярославича. Також буде розказано про вплив цих жінок на історико-політичний розвиток Київської Русі та сусідніх держав.

№	Назва	Вид	Тип	Цільове призначення	За жанром	Аудиторія
1	Видатні жінки в історії	Комбінована	Оглядова	Загальноосвітня	Екскурсія-лекція	Широке коло відвідувачів

	України (Княжа доба періоду Х – першої половини XI ст.)			тня		
2	Княгиня Ольга – єдина жінка правителька на київському престолі	Внутрішня	Тематична	Загальноосвітня	Екскурсія-спектакль	Діти шкільного віку
3	Ярославни – руські правительки Європи	Внутрішня	Оглядова	Загальноосвітня	Екскурсія-лекція	Широке коло відвідувачів
4	Княжий жіночий костюм (періоду Х – перша половина XI ст.)	Внутрішня	Вузькотематична	Навчальна	Демонстрація	Студенти дизайнери, музеєзнавці, історики
5	Особливості давньоруського ювелірного мистецтва (Княжа доба періоду Х – першої половини XI ст.)	Внутрішня	Вузькотематична	Навчальна	Екскурсія-семінар	Студенти ювеліри, музеєзнавці, історики

Респондент 4: Тобто, ця екскурсія підійде для тих людей хто взагалі нічого не знаю про цих персоналій?

Модератор: Так, ця екскурсія є доволі базовою та чудово підійде для шкільної екскурсії, або просто новачків у цій темі. До речі наша наступна екскурсія «Княгиня Ольга – єдина жінка правителька на київському престолі» буде розрахована також на школярів. Дана екскурсія зосереджена саме на житті та діяльності княгині Київської Ольги. В екскурсії підіймаються теми її знаменитої помсти за чоловіка й подальшої реформаторської та політичної діяльності.

Респондент 3: А чи не буде дітям складно засвоїти матеріал з даної екскурсії?

Модератор: Ні, оскільки в даній екскурсії лекційна частина поєднана із

елементами анімації та виставами лялькового театру, що доступно буде ілюструвати події для дітей про які буде розказано у ході екскурсії.

Респондент 2: Ого, поєднання екскурсії в музеї і лялькової вистави це доволі цікаво!

Респондент 3: Згоден. Думаю моїй молодшій сестрі таке сподобалося б!

Модератор: Третя екскурсія «Ярославни – руські правительки Європи» розповість детально про життєвий шлях юних князівн. Про те які повороти долі відбувалися у їхньому житті й як вони з ними справлялися. А також детально розкаже про те який слід в історії Франції, Угорщини та Норвегії вони залишили та як вплинули на розвиток релігійно-освітньої сфери у Європі.

Респондент 1: Ой мені таке подобається, наче сюжет серіал якогось, але тільки з участю реальних історичних персоналій.

Респондент 6: Так, мені таке теж подобається, я так книжку про Анну Ярославну читала. Але вона була художня тож я би залюбки ще раз про все це послухала, але вже з достовірною інформацією і з експонатами перед очима.

Модератор: Наступні дві екскурсії «Княжий жіночий костюм (періоду X – перша половина XI ст.)» та «Особливості давньоруського ювелірного мистецтва (Княжа доба періоду X – першої половини XI ст.)», на відмінно від попередніх, є спеціально направленими на спеціалістів конкретного фаху, а саме на студентів музеєзнавці, дизайнерів та ювелірів.

Респондент 4: Це означає що звичайним відвідувачам вони будуть не доступні?

Модератор: Звичайно вона буде доступна й звичайним відвідувачам, проте у більш легкій формі із меншою кількістю професійних термінів для легшого розуміння, проте основні терміни будуть додатково пояснені.

Респондент 1: А про що конкретно буде розповідатися на цих екскурсіях?

Модератор: Екскурсія "Княжий жіночий костюм (періоду X – перша

половина XI ст.)" присвячена дослідженню одягу давньоруських жінок з періоду з X по першу половину XI століття. У ході екскурсії відвідувачі матимуть змогу познайомитися з різноманітними елементами княжого жіночого костюму, що використовувалися в цей період. Екскурсія "Особливості давньоруського ювелірного мистецтва (Княжа доба періоду X – першої половини XI ст.)" присвячена вивченню технік та стилів ювелірного мистецтва на теренах Київської Русі в період з X по першу половину XI століття. В ході екскурсії відвідувачі дізнаються про різноманітні матеріали та техніки, які використовувалися для створення прикрас, а також познайомляться з різноманітними стилістичними рішеннями та елементами ювелірних виробів того часу. Крім того, екскурсія надасть можливість побачити та оцінити різні зразки ювелірних виробів з княжої доби на теренах Київської Русі.

Респондент 1: Вау це дуже цікаво! Я би залюбки відвідав ці екскурсії!

Респондент 2: Я також, особливо екскурсію про ювелірне мистецтво. Мені минулого разу, коли розповідали про експозицію виставки, дуже сподобались саме прикраси!

Модератор: Тепер коли ми з вами розглянули все теми, перед тим як підводити підсумки я би хотіла провести з вами маленьку гру-тест. Зараз поясню правила. Я дам вам тести на тему Київської Русі, де за кожну правильну відповідь ви будете отримувати по одному балу. За отримані бали ви отримаєте від музею невеличкі подаруночки. Як бачите, все просто. Тож, почнемо гру?

Респондент 7: Так, із задоволенням, а скільки часу дається на тест?

Модератор: Оскільки тести доволі легкі, на все про все даю вам 10-15 хвилин.

1. Із походом кого з київських володарів на Візантію пов'язують першу спробу впровадження християнства	А) Аскольда 860 р. Б) Олега 907 р. В) Ігоря 912 р.
--	---

заходами князівської влади?	Г) Ольги 953р.
2. Похід князя Олега проти Візантії в 907 р. закінчився...	А) укладенням шлюбу князя із візантійською принцесою Б) відмовою князя від захоплених ним придунайських земель В) укладенням вигідного для Русі договору про сплату данини Г) знищенням руського флоту за допомогою «грецького вогню»
3. Що з переліченого стосується князя Ігоря?	А) був першим із руських князів, хто здійснив похід проти Візантії Б) був першим християнином з-поміж відомих нині київських князів В) літописець про нього казав: «Він є новим Константином великого Риму» Г) був першим Рюриковичем на київському престолі
4. Очоливши державу княгиня Ольга...	А) вийшла заміж за древлянського князя Мала Б) упорядкувала збір данини В) організувала воєнний похід проти Візантії Г) запровадила християнство як державну релігію
5. Зміцнення влади князя Володимира Святославовича, згуртування навколо Києва різноплемінних тери-	А) створення нової системи оборони на південному кордоні Б) запровадження христия-

торій стало одним із наслідків...	нства як державної релігії Київської Русі В) укладення першого писаного збірника законів «Руська правда» Г) одруження князі із візантійською принцесою Анною
6. За князювання Ярослава Мудрого встановилися дружні відносини Русі із династією Капетингів шляхом між династичного шлюбу. З якою країною було встановлено відносини?	А) Візантія Б) Польща В) Франція Г) Угорщина

Респондент 5: Ну що ж, поїхали!

Респондент 3: Сподіваюся я встигну, бо щось я трохи хвилююся.

Модератор: Бажаю Всім успіху! І не переживайте так.

Респонденти 10 хвилин вирішують тест

Респондент 5: Я все, Дарина Володимирівна!.

Модератор: Так, добре. Давайте подивимось на ваші відповіді?

Респондент 5: От, мене вийшли такі відповіді : 1 – А; 2 – В; 3 – Г; 4 – Б; 5 – Б; 6 – В;

Модератор: Молодець, ви все правильно відповіли! У когось ще так же?

Респондент 2: У мене 5 правильних відповідей, я один раз помилилася.

Респондент 7: У мене також.

Модератор: Тоді виходить переможець сьогодні Респондент 5. Ще раз вітаю, й ви отримуєте у подарунок шопер.

Респондент 5: Ого, дякую! Я давно збиралася спробувати ходити із шопером але все ніяк руки не доходили купити.

Модератор: Інші учасники отримують у якості подарунку блокноти для записів.

Респондент 2: Ой, я так люблю, у мене ціла колекція різноманітних блокнотів та записників!

Модератор: Сподіваюсь, що й цей займе почесне місце у вашій колекції.

Респондент 2: Навіть не сумнівайтесь, я ж його виграла у грі, а це надає йому особливого значення

Респондент 3: Мені дуже сподобалась ця гра, й дякую за подарунок!

Модератор: Дякую, ви не уявляєте, як мені приємно це чути. А тепер давайте підіб'ємо підсумки нашої зустрічі. Які із наведених екскурсій вам сподобалась найбільше?

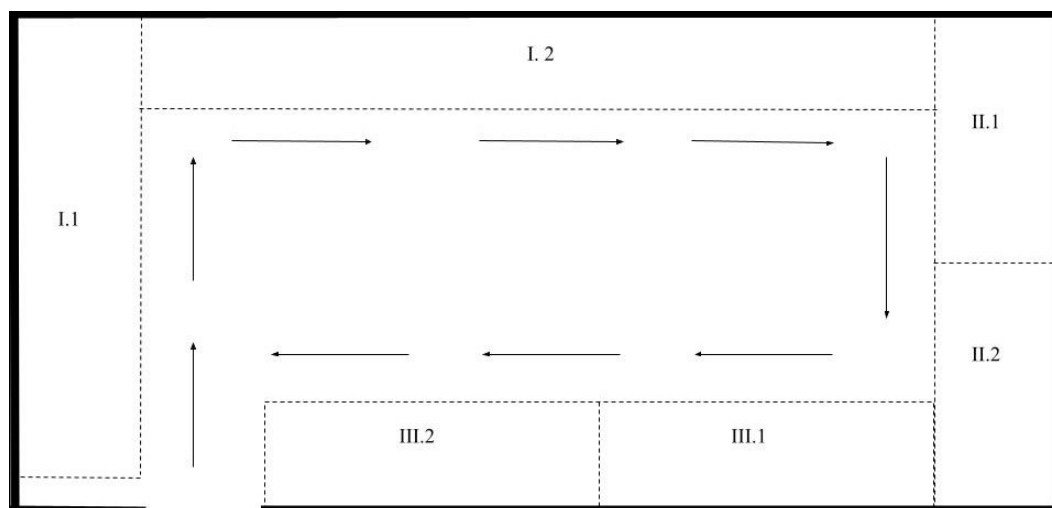
Респондент 3: Ми тут обговорили й дійшли висновку, що найбільше нас зацікавила екскурсія на тему «Ярославни – руські правительки Європи», за нею йдуть «Особливості давньоруського ювелірного мистецтва (Княжа доба періоду X – першої половини XI ст.)» та «Княгиня Ольга – єдина жінка правителька на київському престолі», а потім всі інші.

Модератор: Дуже дякую Вам за те, що виразили свою думку, це дуже важливо для нас! Думаю на цьому усе, ми і так трохи затримались. Ще раз дякую за обговорення!

Респонденти: Дякуємо за подарунки й до побачення!

Отже, проаналізувавши матеріали, які запропонували респонденти. Більшістю голосів було обрано найкращою екскурсією - «Ярославни – руські правительки Європи» (проголосувало за – 5, проти – 2), найменш цікавою виявилась екскурсія - «Княжий жіночий костюм (періоду X – перша половина XI ст.)» (за проголосувало – 3 , проти – 4).

Додаток №3

Топографія експозиції «Видатні жінки Київської Русі (10 – перша половина 11 століття)»

Додаток №4

**«ВИДАТНІ ЖІНКИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ (10 –
ПЕРША ПОЛОВИНА 11 СТОЛІТТЯ)»**

**ЯРОСЛАВНИ –
РУСЬКІ
ПРАВИТЕЛЬКИ
ЄВРОПИ**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ
МУЗЕЙ ІСТОРІЇ
УКРАЇНИ**

**25 ЛИПНЯ
11:00**

<https://nmiu.org/>

Додаткова інформація та покупка квитків на офіційному
сайті

Афіша екскурсії

